

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22.08.2007, sp. zn. 29 Odo 574/2006, ECLI:CZ:NS:2007:29.ODO.574.2006.1

Číslo: 32/2008

Právní věta: V českém směnečném právu je vyloučena volba práva podle § 9 zákona č. 97/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Směnka vlastní vystavená na doručitele je podle zákona č. 191/1950 Sb. ve znění zákona č. 29/2000 Sb. neplatná.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 22.08.2007

Spisová značka: 29 Odo 574/2006

Číslo rozhodnutí: 32

Číslo sešitu: 3

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Směnky

Předpisy:

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Rozsudkem ze dne 2. 12. 2002 K r a j s k ý s o u d v Ústí nad Labem zamítl žalobu, kterou se žalobce V. H. domáhal vůči žalovanému správci konkursní podstaty úpadkyně U. banky, a. s., určení pravosti pohledávky ve výši 500 000 000 Kč.

Soud dospěl k závěru, že pohledávka, kterou žalobce opíral o vlastní směnky vystavené pozdější úpadkyní pod čísla 027, 028, 029, 030 a 031 na celkovou částku 500 000 000 Kč, není pohledávkou pravou, jelikož směnky jsou neplatné. Jde totiž o směnky vystavené na doručitele, což zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový (dále též jen „směnečný zákon“) zapovídá (ve smyslu článku I. § 75 směnečného zákona na směnkách chybí jméno toho, komu nebo na jehož řad má být placeno).

K odvolání žalobce V r c h n í s o u d v Praze rozsudkem ze dne 13. 1. 2005, potvrdil rozsudek soudu prvního stupně.

Odvolací soud přitakal soudu prvního stupně v závěru, že směnky jsou absolutně neplatné pro rozpor s článkem I. § 75 a § 76 směnečného zákona, neboť na nich chybí jméno toho, komu nebo na jehož řad má být placeno.

K námitce odvolatele, že směnky byly vystaveny podle právního řádu Velké Británie a Severního Irsku, se odvolací soud dále zabýval textem psaným strojem na rubu směnek, podle kterého: „TAHLE SMĚNKA JE VYSTAVENA PODLE PRÁVNÍHO ŘÁDU VELKÉ BRITÁNIE A SEVERNÍHO IRSKA.“ K

tomu uvedl, že odhlédne-li se od toho, že zkoumané ujednání není datováno ani podepsáno, takže z něj nelze zjistit, kdy bylo učiněno a zda jde o ujednání mezi výstavcem směnky a první osobou z ní oprávněnou, jde o ujednání neplatné podle § 39 obč. zák. Je totiž v rozporu s částí IV. směnečného zákona (nazvanou „Zvláštní ustanovení mezinárodního práva směnečného“). Směnka byla vystavena v Ústí nad Labem, takže to, zda má podstatné náležitosti, se ve smyslu článku I. § 92 odst. 2 směnečného zákona posuzuje podle českého práva. Platebním místem pak bylo určeno město Ústí nad Labem, takže podle článku I. § 93 směnečného zákona se i účinky závazných prohlášení výstavce vlastní směnky (jimiž se rozumí i podstatné náležitosti směnky nutné podle zákona k jejich platnosti) řídí českým právem.

Ke změně důvodu uplatněného nároku (z titulu bezdůvodného obohacení) odvolací soud poukázal jednak na to, že odvolatel tak učinil až v odvolacím řízení, takže nejde o způsobilý odvolací důvod, jednak na ustanovení § 23 odst. 2 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání (dále též jen „ZKV“), které takový krok přihlašovatelí pohledávky do konkursu v průběhu řízení o žalobě podle uvedeného ustanovení zapovídá.

Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalobce dovolání, jehož přípustnost opírá o ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., namítaje, že je dán dovolací důvod dle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., tedy, že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci.

Konkrétně dovolatel uvádí, že rozhodnutí soudů nižších stupňů nasvědčují výkladu, podle kterého tzv. Zvláštní ustanovení mezinárodního práva směnečného jsou kogentní úpravou, od které se strany nemohou odchýlit. Ustanovení § 92 odst. 1 směnečného zákona stanoví pro posouzení formy směnečného prohlášení (směnky) jako hraniční určovatel místo uskutečnění právního úkonu (lex loci actus), což v konkrétním případě směnek vystavených v Ústí nad Labem ukládá aplikaci směnečného zákona.

Dovolatel však má za to, že stranám směnečného vztahu je dovoleno provést kolizní volbu práva dle ustanovení § 9 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním a že tento hraniční určovatel má přednost před hraničním určovatelem obsaženým ve směnečném zákonu.

Zvláštní ustanovení mezinárodního práva směnečného – pokračuje dovolatel – je nutno považovat za lex specialis k obecnějším kolizním ustanovením obsaženým v zákonu č. 97/1963 Sb., z ustanovení § 9 zákona č. 97/1963 Sb. však jednoznačně vyplývá přednost přímé kolizní volby práva účastníky před ostatními hraničními určovateli. Volba práva má tudíž přednost také před určovatelem dle § 92 odst. 1 směnečného zákona, neboť ustanovení § 9 zákona č. 97/1963 Sb. dovoluje smluvním stranám zvolit rozhodné právo pro jakýkoliv vzájemný majetkový vztah, tedy i pro vztah směnečný.

V konkrétním případě proto dovolatel usuzuje, že zápis vyznačený na rubu každé z předložených směnek představuje platnou a přípustnou volbu práva ve smyslu § 9 zákona č. 97/1963 Sb. a další hodnocení platnosti směnek by mělo být provedeno se zřetelem k směnečným předpisům platným ve Velké Británii a Severním Irsku.

Dovolatel proto požaduje, aby Nejvyšší soud rozhodnutí soudů obou stupňů zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Žalovaný ve vyjádření navrhuje dovolání zamítnout, maje rozhodnutí soudů nižších stupňů za správná.

N e j v y š š í s o u d dovolání zamítl.

Z odůvodnění:

Se zřetelem k bodu 3. článku II. zákona č. 59/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Nejvyšší soud dovolání projednal a rozhodl o něm podle občanského soudního řádu ve znění účinném před 1. 4. 2005.

Nejvyšší soud shledává dovolání přípustným ve smyslu § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. pro posouzení vztahu části IV. směnečného zákona k zákonu č. 97/1963 Sb., jelikož potud jde o věc dovolacím soudem dosud neřešenou.

Vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají, Nejvyšší soud se proto, v mezích právních otázek vymezených dovoláním, zabýval správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, dovoláním zpochybněn nebyl a Nejvyšší soud z něj při dalších úvahách vychází.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud věc posoudil podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Vzhledem k době vystavení posuzovaných směnek vlastních (11. 6. 1996) je pro další úvahy Nejvyššího soudu rozhodný výklad směnečného zákona v původním (nenovelizovaném) znění a zákona č. 97/1963 Sb. ve znění zákonů č. 158/1969 Sb., č. 234/1992 Sb. a č. 264/1992 Sb.

Podle ustanovení článku I. § 75 bodu 5. směnečného zákona vlastní směnka obsahuje (musí obsahovat) i jméno toho, komu nebo na jehož řád má být placeno.

O tom, že právní úprava směnečného zákona touto cestou nepřímou zapovídá vystavení směnky na doručitele (srov. dále § 1, 2, 7 a 76 článku I. směnečného zákona), a že při posouzení podle tohoto zákona by směnky byly shledány neplatnými, nepochybuje ani sám dovolatel; polemiku se závěry odvolacího soudu v daném ohledu nevede. Závěr, že směnka vlastní vystavená na doručitele je podle směnečného zákona neplatná, sdílí i literatura (srov. např. Kovařík, Z.: Směnka na jméno a směnka na doručitele, Právní rozhledy číslo 10, ročník 1996, str. 442-447) a týž závěr v dotčeném směru činí (v intencích argumentace obsažené v napadeném rozhodnutí) i Nejvyšší soud.

Pro výsledek dovolacího řízení je tak určující odpověď na otázku, zda platnost zkoumaných směnek vlastních měla být co do jejich obligatorních náležitostí posouzena podle směnečného zákona nebo zda vskutku přicházela v úvahu aplikace jiného než českého směnečného práva.

Podle článku I. § 92 odst. 1 směnečného zákona, forma směnečného prohlášení se řídí právem státu, v němž bylo prohlášení učiněno.

Ustanovení článku I. § 93 odst. 1 směnečného zákona pak určuje, že účinky závazných prohlášení příjemce cizí směnky a výstavce vlastní směnky se řídí právem platebního místa.

A konečně, dle ustanovení § 9 zákona č. 97/1963 Sb., účastníci smlouvy mohou si zvolit právo, jímž se mají řídit jejich vzájemné majetkové vztahy; mohou tak učinit i mlčky, není-li vzhledem k okolnostem o projevené vůli pochybnost (odstavec 1). Pokud z projevu vůle účastníků nevyplývá nic jiného, nepřihlíží se ke kolizním ustanovením zvoleného právního řádu (odstavec 2).

Kolizní pravidla zakotvená v části IV. směnečného zákona, nazvané „Zvláštní ustanovení mezinárodního práva směnečného“ jsou ve vztahu k zákonu č. 97/1963 Sb. úpravou zvláštní (speciální), mající před obecnou úpravou obsaženou v zákonu č. 97/1963 Sb. přednost.

Takto je uvedený vztah jednotně pojmán literaturou (srov. např. Kovařík, Z.: Zákon směnečný a šekový. Komentář. 4. vydání, Praha, C. H. Beck, 2005, str. 229 a násl., Chalupa, R.: Zákon směnečný a šekový. Komentář. 1. díl. Směnky. 1. vydání, Praha, Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořinkové a Jana Tuláčka, 1996, str. 229 a násl., str. 612 a násl., Kučera, Z.: Mezinárodní právo soukromé. 6. vydání. Brno, Nakladatelství DOPLNĚK, 2004, str. 46, 320-321) a v obecnosti i dovolatelem samým.

Na tomto pojetí vztahu uvedených zákonů nemění ničeho skutečnost, že zákon č. 97/1963 Sb. byl přijat později než směnečný zákon. V době přijetí směnečného zákona totiž již platil zákon č. 41/1948 Sb., o mezinárodním a mezioblastním právu soukromém a o právním postavení cizinců v oboru práva soukromého, ve znění zákona č. 266/1949 Sb. Lze tedy říci, že již v době přijetí zákona č. 41/1948 Sb. si zákonodárce byl vědom toho, že směnečná právní problematika má některé zvláštnosti vyžadující zvláštní právní úpravu, čehož důsledkem bylo, že později přijatý směnečný zákon obsahoval část IV. (Zvláštní ustanovení mezinárodního práva směnečného). Ve vzájemném vztahu směnečného zákona a zákona č. 97/1963 Sb. tedy neplatí zásada *lex posterior derogat priori*, nýbrž zásada *lex specialis derogat generali*. To však nevylučuje subsidiární platnost (použitelnost) obecného předpisu (zákona č. 97/1963 Sb.)

Dovolatel – oproti odvolacímu soudu – usuzuje, že úprava obsažená v části IV. směnečného zákona nevylučuje, aby účastníci u směnky vlastní provedli ve smyslu § 9 zákona č. 97/1963 Sb. volbu jiného než českého práva, přesto, že ustanovení článku I. § 92 odst. 1 a § 93 odst. 1 směnečného zákona by u směnky vystavené v České republice s platebním místem v České republice jinak založila působnost směnečného zákona.

Tento dovolatelův názor Nejvyšší soud za správný nepovažuje.

Ačkoliv současná literatura týkající se směnečného práva se uvedenou otázkou hlouběji nezabývá, v právní teorii je problém předkládaný dovolatelem Nejvyššímu soudu k řešení znám. Podrobně (a výstižně) se jím zabývá např. článek Kunz., O: Některé kolizní otázky československého směnečného práva, Právník číslo 7, ročník 1969, str. 514-521, jehož závěry Nejvyšší soud sdílí a v dále uvedené argumentaci vesměs přejímá.

Ustanovení § 9 zákona č. 97/1963 Sb. upravuje volbu práva v závazkovém vztahu založeném smlouvou. Východiskem dovolatelovy argumentace, že tato volba může být uplatněna i u směnky, tedy nutně musí být tzv. smluvněprávní směnečná teorie (uplatňovaná zejména v zemích anglosaského práva), podle které vzniká směnečná obligace na základě závazkové smlouvy.

Protipólem smluvněprávní směnečné teorie je tzv. kreační neboli vlastnická směnečná teorie. Její podstata spočívá v tom, že směnečný věřitel získává nabytím směnky své právo ze směnky vždy originárně, takže ke vzniku směnečného nároku postačí jak u prvního věřitele, tak u věřitelů pozdějších, nabytí vlastnictví směnečné listiny, obsahující prohlášení o tom, že směnečným věřitelem se má stát osoba uvedená v tomto prohlášení (nejde o sukcesi v právo). Rubem tohoto pojetí je abstraktnost směnečného závazku potud, že je vůči poctivému majiteli směnky nezávislý na majetkoprávním poměru, jenž mu byl podkladem.

Všeobecně je přitom zastáván názor, že kreační teorie ovládá i směnečné jednotné, respektive unifikované zákony, vydané na základě ženevských úmluv z roku 1930 (jde o úmluvu o jednotném zákonu směnečném, úmluvu o střetech zákonů a o úmluvu o směnečných poplatcích), a že mezi tyto zákony patří i směnečný zákon.

Přitom je kladen akcent na to, že Československá republika (jako právní předchůdkyně České republiky) sice zmíněné úmluvy neratifikovala (podepsala je, leč v důsledku válečných událostí k

ratifikaci nedošlo a nestalo se tak ani později), přijetím směnečného zákona však bylo ve vnitrostátním zákonodárství učiněno vše, co by České republice (jejím právním předchůdkyním) jako závazek z těchto úmluv plynulo.

Ke kreační teorii se jako k východisku aplikace českého směnečného práva hlásí i současná literatura (srov. např. Kovařík, Z.: Směnka a šek v České republice. 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2000, str. 69-70), a svým důrazem na abstraktní povahu směnečného závazku (v rovině případné vazby na závazkový vztah, který tvořil podklad pro vznik směnečného závazku) i ustálená judikatura, z níž vychází i rozhodování Nejvyššího soudu v této věci.

Posouzení vztahu směnečného zákona k zákonu č. 97/1963 Sb. v rovině kreační směnečné teorie pak vede k závěru, že aplikace ustanovení § 9 zákona č. 97/1963 Sb. je pro směnečné vztahy vyloučena již proto, že tyto vztahy nemají smluvní povahu.

Dovolání proto již na tomto základě nelze míti za opodstatněné.

Nejvyšší soud proto, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), dovolání zamítl (§ 243b odst. 2 o. s. ř.).